

Eindrapport

Proeftuin Samenwerking met Lokale Fondsen

Programma *In actie met burgers!*

1. Inleiding

De gemeente heeft een belangrijke rol bij het stimuleren, ondersteunen, faciliteren, doorgroeien en professionaliseren van burgerinitiatieven. Maar ook (financiële) bijdragen van particulieren en zelfstandige, niet gesubsidieerde organisaties vormen al langer een niet te verwaarlozen extra ondersteuning en inzet bij burgerinitiatieven. Betere samenwerking tussen de lokale overheid en deze supporters van burgerinitiatieven, is gewenst omdat de indruk bestaat dat er kansen gemist worden. Zeker vanuit een oogpunt van regievoering. Er is echter onvoldoende kennis over de mogelijkheden om burgerparticipatie extra te stimuleren door een betere samenwerking tussen lokale overheden en deze andere partijen. Vrijwilligersorganisaties en burgerinitiatieven kloppen vaak direct bij de gemeente aan omdat zij vaak de weg niet weten te vinden naar fondsen. Het is ook niet duidelijk hoe gemeente, fondsen en burgerinitiatieven in wording elkaar beter kunnen vinden om er voor te zorgen dat goede initiatieven gestimuleerd en ondersteund worden. In de proeftuin *Samenwerking met lokale fondsen* is gesproken over knelpunten en oplossingen voor gemeenten en de manier waarop zij fondsen meer bij hun beleid kunnen betrekken zodat deze voor burgerinitiatieven en lokale uitdagingen bereikbaar worden.

1.1. Deelnemers

Zes gemeenten namen deel aan de proeftuin 'Samenwerking met lokale fondsen': Achtkarspelen, Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Tubbergen en Zwolle. De samenstelling van de deelnemende gemeenten was een mix tussen steden en plattelandsgemeenten, ieder met eigen kenmerken en uitdagingen. Den Haag wilde zich binnen de proeftuin vooral richten op het koppelen van burgerinitiatieven en lokale fondsen in krachtwijken. In Amersfoort en Zwolle was de focus juist gericht op het verbreden van initiatieven in de wijk naar de gehele stad. In de plattelandsgemeenten Achtkarspelen en Tubbergen is de betrokkenheid en participatie van bewoners groot. Doelstelling voor deze gemeenten was het stimuleren, behouden en laten doorgroeien van burgerinitiatieven om het verdwijnen van publieke voorzieningen op te kunnen vangen.

1.2. Doel

Het doel van deze proeftuin was inzicht krijgen in de meerwaarde voor gemeenten om middels samenwerking met (lokale) fondsen burgerinitiatieven te ondersteunen. Tijdens de startbijeenkomst van de proeftuin in november 2008 is een gezamenlijke leervraag geformuleerd. De gezamenlijke leervraag in de proeftuin 'Samenwerking met lokale fondsen' was: *"Wat is het proces van zicht en regie krijgen op lokale fondsen?"* Bij het beantwoorden van deze vraag en de daaraan gekoppelde methodiekontwikkeling is tijdens de verschillende proeftuinbijeenkomsten aandacht besteed aan een aantal processtappen, zoals de afzonderlijke partijen en de rollen die ze spelen, de uitvoering en de verankering van de samenwerking.

2. Drie perspectieven

Drie partijen hebben belangen bij de samenwerking met lokale fondsen ten behoeve van burgerinitiatieven.

- burgers en/of burgerinitiatieven
- fondsen
- gemeente en/of politiek

In de proeftuin is gezocht naar de wijze waarop de gemeente de regie over de samenwerking kan voeren en wat daarvoor de uitgangspunten zijn. Burgerinitiatieven zoeken geld om hun plannen te realiseren, fondsen zoeken burgerinitiatieven om te ondersteunen zodat ze hun eigen doelstelling kunnen realiseren, gemeenten zoeken ideeën als input voor (nieuw) beleid en streven daarbij vaak naar realisatie van burgerinitiatieven en samenwerking met actieve burgers. Zijn de thema's van fondsen uitgangspunt, of juist de thema's van burgerinitiatieven? En hou verhoud zich dat met het gemeentelijk beleid, is dat leidend?

2.1. Fondsen

In elke gemeente zijn vele lokale en regionale fondsen op allerlei beleidsterreinen actief. Onder fondsen worden vooral lokale en mogelijk regionale (sociale) fondsen bedoeld die (1) individueel hulp geven in aanvulling op uitkering en/of bijzondere bijstand of (2) die burgerinitiatieven ondersteunen in de gemeente. Er zijn maar weinig fondsen die rechtstreeks een gemeentelijke organisatie willen ondersteunen. Wel blijken fondsen (vaak) de actieve deelname van de gemeente als aanvullende voorwaarde voor financiering te hanteren. Het gaat om fondsen die niet (of niet erg zichtbaar) aan openbare fondsenwerving doen en vooral uitkeren op basis van vruchtgebruik van beheerd vermogen (nalatenschappen, grote giften, plotseling vrijvallend vermogen waarvoor geen rechthebbenden meer zijn aan te wijzen) met een bestuur, maar zonder leden of (veel) donateurs. Dit zijn de min of meer 'onbekende' fondsen.

Fondsen werken bijvoorbeeld specifiek voor individuele behoeftige burgers in (financiële) knelsituaties. Ze kennen daarbij soms specifieke doelgroepen: leden van een kerkgemeente, illegalen, inwoners van een gemeente en zijn soms gerelateerd aan kerk of moskee. Voorbeelden zijn: Vincentiusverenigingen, Stichting Samenwerking voor Urgente Noden, Stichting Samenwerkende Sociale Fondsen Den Haag, Maatschappij voor weldadigheid en diaconieën.

Daarnaast zijn er vergelijkbare fondsen die zich niet richten op individuen maar juist op initiatieven. Ook die kennen hun eigen specifieke inperkingen, doelgroepen en voorkeuren. Deze fondsen kunnen worden benut bij de financiering van diverse maatschappelijke projecten of individuele (materiële) hulp. Zo ook met burgerinitiatieven. Deze kunnen gestimuleerd en gerealiseerd worden met behulp van deze fondsen. Voorbeelden van dit type fondsen zijn Stichting ter Bevordering van de Volkskracht (Rotterdam) en Fonds 1818 (Den Haag).

Het aanbod van subsidies en/of fondsen in Nederland is complex, ondoorzichtig, verdeeld over vele aanbieders en vooral zeer uitgebreid. Gevolg is dat stichtingen, verenigingen maar ook overheidsinstellingen subsidieregelingen of fondsen niet kennen of denken dat een samenwerking of aanvraag niet zinvol is. Dit houdt vanzelfsprekend ook verband met de mate waarin burgerinitiatieven hun weg vinden naar lokale fondsen. Het is dan ook mede in het belang van deze fondsen dat kennis en zicht op dit proces toeneemt en meer samenwerking wordt gezocht.

In de proeftuin is het begrip 'fondsen' breed gedefinieerd. Naast financiële middelen van vermogensfondsen gaat het ook om financiële middelen en maatschappelijk ondernemerschap van bedrijven en expertise, deskundigheid en tijd van diverse andere partijen. Zo kunnen ook onderwijs en kerken als fonds gezien worden.

2.2. Burgerinitiatieven

Vanuit de Wmo is er binnen gemeenten steeds meer aandacht voor burgerparticipatie en de manier waarop burgers een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van de lokale samenleving. Burgerinitiatieven lijken hun weg niet goed te vinden naar vooral kleine lokale fondsen en gemeenten helpen hen daar onvoldoende bij. Dat is niet alleen jammer voor de burgerinitiatieven maar ook voor deze fondsen, want die kunnen op hun beurt de initiatieven niet ondersteunen. Het is dan ook in ieders belang dat de kennis over en inzicht in fondsen en de toegang daartoe voor burgerinitiatieven wordt verbeterd. Burgerinitiatieven zijn de invulling van de derde generatie participatie.

2.3. Gemeenten

De gemeente heeft een belangrijke rol bij het uitlokken, ondersteunen, faciliteren, professionaliseren en de doorgroei van burgerinitiatieven. Een burgerinitiatief dat gerealiseerd wordt, is immers een bron van maatschappelijke vernieuwing, sociale cohesie en emancipatie. De samenwerkingsverbanden tussen gemeenten, particulier initiatief, maatschappelijk betrokken ondernemers en donateurs en fondsen zijn recent weer onderwerp van (hernieuwde) belangstelling (Stichtingen Samenwerkende Sociale Fondsen, voedselbanken, sociale restaurants, sociale cohesie initiatieven, et cetera). Het zou mooi zijn als gemeenten, samen met deze fondsen (en andere medeontwikkelaars), deze burgerinitiatieven kunnen uitlokken, en ondersteunen. Gemeenten kunnen de rol van regisseur op zich nemen. De Wmo geeft gemeenten een versterkte impuls om samen met andere belanghebbenden kansen te benutten. Maar hoe brengt de gemeente fondsen, projecten, individuele hulp en burgerinitiatieven bij elkaar? Hoe zorgt de gemeente dat de samenwerking tot stand komt zonder dat het trekken van de kar, de financiering en de uiteindelijke uitvoering van allerlei initiatieven op haar schouders terecht komt? Dus hoe dient de gemeente juist vanuit een regierol met de andere partijen samen te werken?

3. Knelpunten, dilemma's en oplossingen

3.1. Gemeentelijke regie

De vraag van burgerinitiatieven en het aanbod van subsidies en fondsen sluiten onvoldoende op elkaar aan. Daarnaast ontbreekt vaak het evenwicht tussen de belangen van de gemeente, en de belangen van burgerinitiatieven en fondsen. Er is dan ook een grote noodzaak voor gemeentelijke regie om een oplossing voor dit soort knelpunten te kunnen bieden.

Allereerst begint het voor gemeenten bij het verkrijgen van zicht op burgerinitiatieven en fondsen in de gemeente. Het Fondsenboek en/of de Fondsendisk van de Vereniging van Fondsen in Nederland kan een hulpmiddel zijn om zicht te krijgen op lokale fondsen. Maar ook de Kamer van Koophandel, lokale gerenommeerde bedrijven en instellingen en netwerken binnen de gemeente kunnen informatie bieden. In een aantal gemeenten – waaronder Den Haag en Amsterdam – zijn lokale fondsen (of een deel daarvan) vertegenwoordigd in een fondsenoverleg.

Het opbouwen en onderhouden van een netwerk is essentieel. Periodiek overleg met de gezamenlijke fondsen over de voortgang van projecten, liggende aanvragen en nieuwe uitdagingen kan een belangrijke bijdrage leveren aan het verbeteren van de regievoering vanuit de gemeente. Ook kan de gemeente hierdoor duidelijkheid krijgen over de verschillende typen fondsen, hun aanpak en de wijze waarop ze betrokken willen worden. Ook voor burgerinitiatieven geldt dat de aanpak per initiatief anders kan zijn. De gemeente zou hierop in moeten spelen zodat per initiatief kan worden gekeken wat nodig is. De gemeentelijke regie heeft daarnaast betrekking op de gemeentelijke organisatie zelf. Binnen de gemeentelijke organisatie is breed draagvlak nodig voor zowel de burgerinitiatieven als betrokkenheid van andere partijen. In de proeftuin bleek dat voor de regie hier nog winst valt te behalen. Een centraal aanspreekpunt binnen de gemeentelijke organisatie voor burgerinitiatieven en fondsen kan daarbij helpen.

Gemeenten kunnen partijen op lokaal niveau samenbrengen en verbinden. De verschillende partijen, zoals fondsen, burgerinitiatieven en bedrijven, staan voor de uitdaging nieuwe vormen van samenwerking aan te gaan die passen bij de lokale omstandigheden. De gemeente kan hierin faciliteren en stimuleren. Voorbeelden uit het Verenigd Koninkrijk laten zien hoe de overheid dat kan doen. Zo is in het Verenigd Koninkrijk bij openbare aanbestedingen vanuit de overheid vereist dat er altijd sprake moet zijn van een consortium van bedrijven en vertegenwoordigers vanuit de civil society. In Den Haag is onlangs het initiatief genomen voor een samenwerking van Haagse Fondsen in het kader van jeugdvakanties (zie box).

Jeugdvakantieloket Samenwerkende Haagse Fondsen

Veel organisaties in Den Haag en omstreken organiseren jaarlijks kampen en/of vakantieactiviteiten voor (kwetsbare) kinderen en jongeren. Ieder jaar vragen organisaties bij diverse fondsen financiële ondersteuning. Om deze aanvraagprocedure voor zowel organisaties als fondsen eenvoudiger te maken, heeft een aantal van de Samenwerkende Haagse Fondsen het initiatief genomen tot het Jeugdvakantieloket. Bij het Jeugdvakantieloket kunnen organisaties eenvoudig een aanvraag en verantwoording indienen en informatie inwinnen. Voor meer informatie: www.jeudvakantieloket.nl.

Gemeenten zouden een SWOT-analyse kunnen maken van de lokale civil society en de mogelijkheden voor samenwerking met lokale fondsen. Deze analyse biedt zicht op wat je als gemeente zelf kunt doen, wat je als gemeente kunt faciliteren en wie je nodig hebt om dat te doen wat je als gemeente niet zelf kunt.

Voorbeeld: Het ondernemende dorp - Twijzel

In Twijzel, één van de dorpen binnen de gemeente Achtkarspelen, wordt gewerkt aan een leefbare samenleving. De betrokkenheid van bewoners en de lokale samenleving is van groot belang. Met behulp van de methodiek 'Het ondernemende dorp' zetten dorpsbewoners zelf hun eigen voorzieningen op in een dorp.

De uitgangspunten van de methodiek zijn:

- De kracht van dorp ligt in het samen opzetten, combineren en beheren van voorzieningen
- Gebruik maken van de kennis en ervaring van dorpsbewoners en lokale samenleving

De methodiek bestaat uit een aantal activiteiten:

- Samenstellen van een kerngroep (bewoners en sleutelfiguren in het dorp)
- Uitvoeren van een dorpsonderzoek
- Selecteren van een voorziening(en)
- Bepalen van de haalbaarheid van het opzetten, combineren en/of beheren van voorziening(en)
- Voorziening creëren
- Nazorg

3.2. Complexiteit van aanvragen

Aanvragen bij fondsen worden door burgerinitiatieven veelal als complex en ingewikkeld ervaren. Fondsen werken met van te voren vastgestelde doelen. En zelfs wanneer een aanvraag past binnen de doelstelling dan zijn er nog allerlei redenen om een aanvraag af te wijzen. Zo hebben de fondsen de neiging om vooral naar innovatieve initiatieven te kijken. Fondsen kunnen verschillende rollen in het realiseren van initiatieven hebben. In veel gevallen zijn fondsen initiator van projecten. Daarnaast kunnen fondsen complementair zijn aan samenwerkingspartners binnen het project. Fondsen brengen kennis en ervaring maar ook toegang tot netwerken. In sommige gevallen hebben fondsen een competitieve of zelfs vervangende rol.

Burgerinitiatieven ontbreekt het vaak aan kennis en ervaring om deze complexe en ingewikkelde aanvragen op een juiste manier in te vullen. Het gevolg is dat onjuist ingevulde aanvragen worden ingediend, waarmee de kans op succes aanzienlijk wordt verkleind. Ook het gebrek aan commercieel denken bij initiatiefnemers speelt hierbij een rol. Initiatieven zijn onvoldoende in staat de vertaalslag van plannenmakerij naar een concrete en aantrekkelijke business case te maken. Uiteindelijk blijkt dat circa 50% van de burgerinitiatieven strandt en dat slechts 25% succesvol is. Het is de uitdaging voor fondsen om meer te focussen op het resultaat en het rendement van initiatieven. In het kader van transparantie zijn fondsen erg gefocust op formats en regels. Het is de kracht van fondsen om samen met burgerinitiatieven te kijken waarom het initiatief succesvol is zodat het project op een juiste manier vorm kan krijgen.

Kijk niet direct naar mogelijkheden om het initiatief landelijk uit te rollen, houd het klein en blijf lokaal.

Niet alleen fondsen en burgerinitiatieven zijn verantwoordelijk voor het laten slagen van burgerinitiatieven. De gemeente kan een facilitaire rol op zich nemen. Gemeenten kunnen ondersteuning bieden bij het bepalen van de haalbaarheid van een initiatief en het invullen en indienen van een aanvraag. Ook kan de gemeenten helpen bij het zoeken naar het meest passende fonds bij de vraag van het burgerinitiatief. Het evalueren van resultaten en het meten van rendement geeft zicht op succesvolle en minder succesvolle aanvragen. Door het verzamelen van deze resultaten kan de gemeente haar informatiepositie ten behoeve van burgerinitiatieven versterken.

Externe subsidiedatabanken bieden een instrument om subsidiescans te maken. Een aantal voorbeelden zijn: www.subsidietotaal.nl; www.j4badvisor.nl; en www.open4community.nl/leeuwarden.

3.3. Financiering door fondsen

Voor kleinschalige burgerinitiatieven kan het lastig zijn om financiering te vinden bij met name grote fondsen. Dit knelpunt doet zich voor omdat het voor de indieners vaak te ingewikkeld en tijdrovend is om een aanvraag in te vullen. De hoeveelheid papierwerk die nodig is voor een aanvraag staat niet altijd in verhouding met de grootte van de te vragen bijdrage. Ook voor fondsen zelf zijn veel aanvragen voor kleine bijdragen zeer bewerkelijk. Gemeenten zouden hierbij kunnen helpen door soortgelijke aanvragen te bundelen, alvorens deze bij een fonds worden ingediend. Naar verwachting kan de beoordeling van de aanvragen dan sneller en goedkoper verlopen.

Burgerinitiatieven lijken met hun fondsenwerving bovendien het initiatief vaak niet volledig gefinancierd te krijgen. Op het laatste moment moeten dan de plannen bijgesteld worden of wordt zelfs het hele plan geschrapt omdat burgerinitiatieven de financiering niet rond krijgen. Veel geld wordt niet geïnvesteerd omdat er een gat in de financiering zit, waardoor het hele idee op losse schroeven

staat. Gemeenten zouden er over kunnen denken om, onder de juiste condities, leningen te verstrekken aan organisaties om dit zogenaamde financieringsgat te dichten. Een innovatieve vorm is een lokaal LEF-fonds (laatste eindjes fonds) waarbij betrokken burgers voor delen van de lening garant zouden kunnen staan. Dat zou bijvoorbeeld kunnen via een coöperatie.

Daarnaast is de financiering op lange termijn voor burgerinitiatieven onzeker. Fondsen hebben de neiging om slechts voor een paar jaar te financieren. De vraag is wie er verantwoordelijk is voor de opvolging en voortgang van de financiering. Zeker bij grotere aanvragen waarin de gemeente een rol speelt lijkt er weinig ruimte voor fondsen om mee te kunnen beslissen en sturen. Tegelijkertijd is voor veel fondsen deelname van de gemeente in de vorm van cofinanciering een voorwaarde. Pionieren en experimenteren in de samenleving en met geld van de samenleving past niet bij de rol van de overheid. Burgerinitiatieven zouden bij de start vooral gefinancierd moeten worden door de samenleving (fondsen, bedrijven en andere instanties). Pas bij een succesvol initiatief op de langere termijn kan gekeken worden naar financieringsmogelijkheden vanuit de overheid. Een lokaal gemeenschapsfonds zou hiervoor een oplossing kunnen zijn (zie box).

Lokale Gemeenschapsfondsen

Wat is het?

Een lokaal gemeenschapsfonds is een (vermogens)fonds dat actief is binnen een gemeente of regio. Het bijzondere aan dit type fonds is dat het burgers de mogelijkheid biedt om geld te geven voor lokale goede doelen in de breedste zin van het woord en zo ruimte creëert voor een nieuwe vorm van particulier initiatief voor het publieke nut. Het lokale gemeenschapsfonds biedt een nieuwe structuur voor het verzamelen van geld voor deze lokale maatschappelijke en sociale doelen.

Wat maakt het anders van bestaande lokale fondsen?

Het verschil met bestaande fondsen is dat er specifiek voor de eigen, lokale gemeenschap geld gegeven kan worden. Veel lokaal opererende bestaande fondsen hebben al een vermogen en nemen geen schenkingen aan. Daarnaast moet ook de doelstelling van het fonds overeenkomen met de wensen van de donor, anders zal het geld er niet naar toe gaan. Het lokaal gemeenschapsfonds biedt de mogelijkheid om aan specifieke doelen geld te geven, zoals ouderenzorg, jeugdzorg, cultuur, welzijn en dergelijke. Naast beheer van het vermogen ziet het fonds ook toe op de correcte aanwending van uitkeringen

Voor wie wordt het fonds opgericht?

Het fonds wordt in principe opgericht voor de lokale of regionale bevolking. Daarnaast kunnen ook bedrijven en overheden het fonds gebruiken om gelden te verdelen onder de lokale maatschappelijke doelen.

Door wie wordt het fonds beheerd?

Het lokaal gemeenschapsfonds wordt beheerd door onafhankelijke burgers die zich in willen zetten voor de eigen gemeenschap. Door de politieke onafhankelijkheid van het bestuur zal het fonds geen verlengstuk worden van de lokale overheid. Ook staat het bestuur garant voor transparantie en openheid door op regelmatige basis verantwoording af te leggen over doelen, activiteiten en de financiële status van het fonds.

4. Conclusies

Vanzelfsprekend zijn de burgerinitiatieven in principe zelf verantwoordelijk voor het vinden van samenwerkingspartners en financiering. Maar gemeenten en fondsen kunnen de initiatieven daarbij helpen. Door op een juiste manier regie te voeren en te faciliteren kan een gemeente de slagingskans van burgerinitiatieven in hun relatie met de fondsen aanzienlijk verbeteren. Misschien is het zelfs mogelijk om fondsen actiever te betrekken bij het beleid van gemeenten en gebruik te maken van hun kennis en expertise in het stimuleren van burgerinitiatieven.

In antwoord op de hoofdvraag: “Wat is het proces van zicht en regie krijgen op samenwerking met lokale fondsen?” zijn een aantal randvoorwaarden geformuleerd:

- Aandacht voor het opbouwen en onderhouden van een netwerk tussen gemeente en fondsen;
- Periodiek overleg tussen gemeente en fondsen;
- Actief bijhouden van de maatschappelijk betrokken activiteiten van bedrijven;
- Breed draagvlak voor het samenwerken met lokale fondsen binnen de gemeentelijke organisatie;
- Een centraal aanspreekpunt binnen de gemeentelijke organisatie voor burgerinitiatieven en fondsen. Niet gebonden aan een bepaald beleidsterrein maar met een breed perspectief;
- Ontwikkelen van standaarden voor projectkosten die gemoeid zijn met de realisatie van een project – zoals kosten voor communicatie en projectmanagement.

Het basisproces loopt via het inschatten van de haalbaarheid van een initiatief, het bepalen van mogelijke partners en financiers, het opstellen van aanvragen, het indienen van de aanvragen, de realisatie van het idee en het afleggen van verantwoording.